

REMİL ALİYEV: MİF VE FOLKLOR GENEZİSİ VE POETİKASI

Dr. Ya ar KALAFAT*

Bu yazıda Azerbaycan Bilimler A a demisi Milli Fol lor Enstitüsü, Mitoloji Bölümü uzmanlardan Remil Eliyev'in, *Mif ve Folklor Genezisi ve Poetikası* adlı eseri tanıtılacaktır.

Hüseyin İsmailov esere yazdığı ta dim yazısında, fol lor mitoloji münasebetlerine dair cemiyetin düşünce biçiminin mitolojiye dayandığını açı layara başlama ta ve "Mitoloji, dünya modeli olan kozmolojinin, çağdaş insanın hem maddi ve hem de manevi medeniyetinin strüktür esaslarını teşkil etmiş hem de insanla dünya arasındaki münasebetlerin tanzimleyici şuur modeli rolünü oynamıştır." deme tedir. H. İsmailov eseri irdeler en, alanın ustalarının görüşleri ile tespitlerini yoğurma ta, bu sahada Azerbaycan'da yapılmış çalışmalarla görüşlerini iliş ilendirme tedir.

Bu çalışmada, söz onusu eserde i bazı bölümlerin tanıtımı yapılır en yazarın imi tespitleri de irdelenece tir. Eserde, bu alanda i biri imin far lı ayna tan beslenmiş olmasından ileri gelen, terminoloji far lılığı da bulunma tadır. Mesela benzeri bazı eserlerde sı sı görüldüğü gibi, "ilahlar" arşılığında "Allahlar" ifadesi ullanılma tadır i, Allah sıfatları ile belirlenen mutla olandır ve o çoğulla ifade edilmez, zira bir tanedir. Bu itibarla "Su Allah'ı" veya "Yer Allah'ı" tabirleri tanıma uymazlar. Yerin veya suyun iyesi, ilahı gibi ifadeler ullanılması daha uygun olurdu.

Eserde Tür lerde tanrı inancı münasebeti ile yazar, "İnsan tefekkürünün yarattığı en âli varlık Tanrıdır. Tanrı ideası, tek tanrılık, qedimlerden / kadimden Türk tayfalarında olmuştur. İslam dininin Cebrail, Azrail gibi melekleri Türk tayfalarında da ya yahşışter, ya da pisister formada teşekkül tapmıştı. Ele tekçe Hürmüz ve Ehrimani yâda salmak kifayettir. Yahut Ülgen, Erlik gibi tanrılar Oğuz Türklerinde hayırhahlık ve şer sembol gibi kabul edilmiştir..." deme te ve Tür ozmogoni ve ozmolojisine dair bilgi verip tespitlerini Kur'an-ı Kerim ile arşılaştırara , Hatay'den alınmış bir devriye örneği verme tedir.

Yazar eserinde mit yaratıcılığının, mitoloji çağının ürünü olduğunu belirtti ten sonra, dönemin anlayış ve avrayılarının inanç ve benzerlerinin devrin ara terini taşıdığını belirme tedir. Mitoloji düşüncenin objelerinin dağ, taş, çay, ağaç, su, hayvanlar nihayet tabiatın bizzat endisi olduğunu açı lama tadır. Yazar tabiatın dört unsuru olan od, topra , su ve havayı anlatır en, odun animizmin, toprağın totemizmin, havanın antropomorfizmin suyun fetişizmin esaslandırıcısı olduğunu belirtme tedir. Eserinde yazar, irrasyonel dünya görüşünde mitoloji don giydirildiğini vurgulama tadır. Mitin hayali hadiselerle gerçe hadiseler arasında objeleştirilmiş tefe ür sistemi olduğu üzerinde durma tadır. Nağıl-destan edebî türü üze-

* Fol lor Araştırmacısı-Yazar

rinde durma ta ve incelenmemiş bu alanın da monografi ayna olabileceğini belirtme tedir.

Yazar, Buta onusunda bilgi veriren Köroğlu'nun âşığı giysisi ile ıratı sağaltma için saz çalıp o umasından hare etle, Buta verilen âşığı uyandırma için de âşığın gelip saz çalıp o uduğunu, böylece ahramanın ayılıp endisine gelmesini amaçladığını, bunun da adim ananeden geldiğini açılama tadır. Mitolojiden de bilinme tedir i şaman da cin vurmuş atı iyileştirme için saz çalıp o uma taydı. Yazar bu motifin hem ahramanlı hem de muhabbet destanlarında görülebildiğini belirtme tedir.

Yazar, "nağıllarda /masallarda sadede mitolojik tasavvurlardan ziyade mitolojik içerikli tasavvurlara kadar giden gelişim sürecinde amaç ve maksat inkişafını görmek mümkündür" deme tedir. Mitlerin bilhassa ozmogoni mitlerin efsanelerle münasebetinin güncel problemlerden birisi olduğu üzerinde durma tadır. Monografilerde mitoloji malzeme tespitinde efsanelerde bu işlemin yapılmasının nağıllardan olay olduğunu belirtti ten sonra monografilerin bu ba ımdan zenginliği üzerinde durma ta ve Hızır örneğini verme tedir. Hızır onulu bir efsanede; medeni ahramanların, hamı ruhlar, gayri adi varlı ların, cinler, dönergeler, hal anası/al anası ve benzerlerinin araştırmanın mer ezindedir, deme tedir.

Eserde, Kaoti tefe ürün mitoloji şuurun il forması olduğu görüşü dile getirilme te, aos tanımlanır en, muayyen armaşılı içinde formalaşan şeylerin maddi esasıdır, iptidai insan için gizli halde mevcut olan bir başlangıçtır, denilme tedir. Don değişme de insan don değiştirmeyi özünün ongununa, totemine olan ya ınlığını açılama niyetiyle ullandığı belirtilme tedir. Yazar bütün Tür hal larında urdun totem

mi yo sa yaratıcı demiurg mu olması onusunda far lı görüşler getirildiğini belirtip tespitleri tartışma tadır. Çalışmada, urt- öpe münasebetleri Mısır ve Yunan mitolojileri ile de arşılaştırılma tadır. Anca İt Bara onusunda verilen geniş bilgi Anadolu Bara Aşireti onusunda çalışma yapacalar için fevalade zengindir. Yazar bütün hayvanların dilini bilen Tuman Han'ın urtla ilgili efsanesini de eserine alma tadır. Eserde ünlü Bene ile urdun hi âyesi de yer alma tadır.

Yazarın tespitini yapıp tahlil ettiği birço efsane, Azerbaycan ve Anadolu ültür coğrafyalarında tamamen aynılı gösterme tedir. Ke liğin ayağının ınalı oluşu, ınalı eli onusu, yılanın ıza dönmesi, ızlara âşığı olması, maralların sütünün sağılması, marala dönüşere göle girip beyin oğlundan urtulan ız, Fatma Ana'nın Umay'la bütünleşmesi, Fatma Ana'nın Tarağı gibi Fatma Ana ültünün oluşması, uğuruna inanılan ırmızı bir böce için Fatma bacı denilmesi, birço efsanenin varlığı Ağ Fatma ve Kara Fatma avramlarının misti değerlere sahip olmaları, (Müjgan Üçer, "Anadolu Fol löründe Fadime Ana" *Türk Folkloru Araştırmaları*, 1981/1, An ara 1981, sf.113-121) süpürge etrafında gelişmiş olan inançlar bunlardan bir açıdır. (Yaşar Kalafat, "Antalya ve Yöresi Örne leri İle Tür Kültür Coğrafyasında Süpürge İnanç", *20. Yüzyılda Antalya Sempozyumu*, 22-24 Kasım 2007, Antalya) Çalışmada yer alan od ültü, su ültü, dağ ültü, ağaç ültü onusunda da son derece benzerli ler gözlenebilme tedir. Bunlardan ö üz başının bostanlarda orulu olara ullanılmasına dair olan hi âyede yazarın, ö üzün de urt gibi gö ehli olduğu, gö -ten indiği tespiti di at çe icidir.

Mitoloji dönemin ara ve a iyelelerine dair bilgi verilir en ya da bu onuya

ıfı tutabilece açılımlar yapılır en de deyinmelerde bulunulmaktadır. Bir yandan hayalde huri-meleleri, perileri hayırhahlığın temsilcisi gibi objeleştirilen diğer taraftan div/dev, tepegöz, cin, şeytan ve başlıklarını ise şerhuvvelerin sembolü gibi yansıtılmaktadır.

Çalışmada, mitolojinin safhalarından animizm, totemizm, antropomorfizm ve fetişizmin hal arasında yaşama tabii olan örnekleri üzerinde durulmaktadır. Mesela suyun iyisi için verilen urbanlardan söz edilme tediri Tür költürlü hal larda bilhassa yeni gün bayramında suya, suyun ruhuna saçıldığı biliyoruz. Fetişizmde cansız cisimlerin fevkalade kuvvet içerdiğine inanılıyordu. Tür költürlü hal larda arasında iktisadî ayalar bu anlamda hatırlanabilir. Yazar “öz fonksiyonlarına göre bu ruhları hayırhah ve bedhah ruhlara bölmek” demektedir.

Yazarın alıntılar yaparken yazısında yer vermiş olduğu od/ateş ruhu, oca ruhu ile çözümleri birlikteliği arz eder. Yazar od konusunu Ülgen ile bağlantılayarak ateşin âşifinin Ülgen olduğuna dair Altay Türklerinden alınmış bir efsaneyi aktarmaktadır. Od bağlantılı olarak